

„LÉLEKMENTI VIZSGÁLÓDÁSOK A GETTÓ KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉGRŐL”

Ulf Hannerz (1969) *Soulside inquires into ghetto culture and community*,
New York: Columbia University Press – recenzio

Molnár Erika

Ulf Hannerz „*Soulside inquires into ghetto culture and community*” (1969, CUP) című könyvében az amerikai ideológiai, a kulturális főáram (*mainstream*) és a gettó kultúra kapcsolatát tanulmányozza. Nemcsak az afro-amerikaiak szegregációját vizsgálta, hanem a szegénység okozta elszigetelődés sajátosságait is, miközben a megoldási lehetőségeket is figyelembe veszi.

A gettót elsősorban életformaként definiálja, ami nagyon sok tekintetben különbözik az amerikai társadalom domináns főáramú (*mainstream*) kulturális jegyeitől. Egy gettó specifikus jellemzői szerinte például: a háztarásbeli szerepek női dominanciája, sajátos férfi szerepek, sajátos szexuális viselkedés, konfliktusterhes nemek közötti kapcsolat, flexibilis háztartásösszetétel, másikkal szembeni gyanú, óvakodás a bajtól, relatív vallásközelség, különös étkezési szokások, a csoportzene iránti érdeklődés és egy általános ellenséges nézőpont a „fehér Amerika” és annak képviselőivel szemben. Mindezek a tulajdonságok egy gettó szubkultúrát határolnak körül. A kérdés azonban az, hogy a „gettó kultúra” csak egy sajátos helyzetben való sajátos megnyilvánulása a domináns kultúrának (s ami valamilyen rendkívüli helyzetben való alkalmazkodást szolgál) vagy attól teljesen eltérő?

Általános antropológiai megközelítésben az, hogy valaki a saját kultúrájával összhangban cselekszik, azt jelenti, hogy követi a közösség tagjaitól elsajátított és továbbfejlesztett mintát. Azonban egy lényeges probléma merül fel: nevezetesen az, hogy milyen cselekvési szabadsággal rendelkeznek a szegény rétegek? (Ha egyáltalán rendelkeznek valamiféle szabadsággal?). Más megközelítésben: a gettólakó(k) valóban azt teszi(k), amit tenni akar(nak) vagy a szituáció természete kényszeríti ki a cselekvést? A kérdésre – eddig – többféle válasz született.

Oscar Lewis a „*Five Families*” (1959) című könyvében mexikói esettanulmány segítségével kutatta a szegénységet. A hagyományos antropológiai koncepció alapján ő is közösségen belüli tanulási folyamatként értelmezte a kultúrát, de modellje

egyszerre kulturális és makrostrukturális, hiszen hangsúlyozza a kényszerítő körülmények hatását is. Ebből következően a *szegénység kultúrája* Lewis szerint nem más, mint a szegénység kényszere alatt megvalósuló életforma. Ez generációról generációra adódik miközben egyre szívósabb és tartósabb lesz. Az internalizált kultúra, mint a változást gátló tényező mellett megjelenik a kortárs csoport (*peer group*) visszahúzó ereje is. A szegénység kultúrájának jellemzőiként sorolja fel a munkanélküliséget, alacsony fizetést, erőszak alkalmazását veszeke-dés esetén (Uo.).

Walter Miller (1958, 1959) szintén az adott közösségen belül elsajátított viselkedéskomplexumként határozza meg a kultúrát. Az *underclass* tanulmányozásakor hasonló kulturális itemeket sorol fel, mint Lewis a szegénység kultúrája esetében, vagy amit fentebb gettó specifikus viselkedésmódoknak nevezünk. Miller szerint az *underclasst* nem lehet különválasztani a társadalom egészétől még a kulturális sajátosságok tárgyalása során sem. Éppen ezért hangsúlyozza ennek a jelenségnek a közösségen belüli megragadását, ami kulturális – szociális megoldások keresését implikálja a szegénység problémájának megoldásában. Miller a kultúra koncepciójába az életvezetés rendezettebb fogalmát viszi bele, szemben azzal a domináns alsóosztály fogalommal, amit szétzüllésként és deviáns viselkedésként ábrázolnak. Ebben az értelemben hozzájárul az ilyen viselkedések megértésének depatologizálásához (Uo.).

Azon gondolat, miszerint a szegénység önmagát gerjesztő folyamat, mindig is népszerű volt bizonyos társadalmi rétegek körében. A Lewis és Miller által megfogalmazott koncepció is tápot adhat olyan hamis hiedelmeknek, hogy a szegények csak magukat okolhatják annak a helyzetnek a kialakulásáért, amiben vannak, *undeserving*-é válnak, s érintetlenek, érdemtelenek lesznek, akik „megérdemlik a sorsukat” (Lásd Katz, 1999 Jencks, 1991; Magnet, 1993). A szegények alkalmazkodóképtelensége gyakran a felelősség alóli kibúvót jelentette a társadalom felsőbb rétegei számára. A slumosodott,

gettósodott környezetben nevelkedő gyerekek hamar magukba szívják saját szubkultúrájuk értékeit és attitűdjeit, melyek később megátolják őket a kínáló lehetőségek kihasználásában. Ez a tétel nagy hatással lehet a szociális közpolitikára, mert ha nem segít semmi, miért harcoljunk a szegénység ellen? Éppen emiatt érte kritika a szegénység kultúrájának elméletét.

Roach és Gursslin (1967:387) élesen bíralták a szegénység kultúrájának ezt az ábrázolását, ami szerintük csak vélekedésen alapszik, ugyanis nem tudjuk egyértelműen bizonyítani, hogy mi is adódik át a generációk között a szegények esetében. Azt mondhatnánk, hogy a probléma a főáram kultúrájának a hiánya. Ezt a gondolatot részben Oscar Lewis is alátámasztja, azzal a kijelentésével, hogy a kulturális szegénység központi tényező a szegénység kultúrája esetében. A szegénység kultúrája vagy a kulturális depriváció fogalmak értelmezésekor létezik az a tendencia, mely szerint a szegények életútja önmagát gerjeszti. Szükség van tehát egy olyan mélyreható analízisre, mely figyelembe veszi azt, hogy a lehetőségek mennyire vannak elzárva a szegények elől, és hogy a szegények viselkedési módja mennyire reális alkalmazkodás vagy legalábbis érthető reakció arra a sajátos helyzetre, amelyben vannak.

Louis Kriesberg (1963) vezeti be a szituacionális viselkedés fogalmát, amit a szociális helyzet, mint interakciós minta és a gazdasági kényszer eredőjének tekint. William Yancey úgy véli, hogy nem könnyű különbséget tenni a kulturális és a helyzetfüggő viselkedésmagyarázatok között, ugyanis egy cselekvési mód egyaránt lehet az előző generációtól tanult vagy éppen egy helyzet kényszere. Szerinte ezért külön meg kell határozni, hogy mi a „kulturális” és mi a „szituacionális” oly módon, hogy egyik a másik reziduális kategóriáját alkossa. Herber Gans (1967:14) a kultúrát úgy határozza meg, mint ami ellen-

áll a változásnak. Ebből következően a szegénység kultúráját azok a patternek alkotják, amik megtartják az embereket a szegénységben, miközben a fejlődésre lenne lehetőség.

Hannertz szerint a gettó közösségi szinten való megjelenítése sok kulturális alapon szerveződő ismeretet foglal magába. Létezik az időnek, a térnek, a veszélynek, a tipikusan fehér viselkedésnek egyfajta sajátos értelmezése. Ezek a gettólakók közös tudásának részei. Előfordulhat az, hogy valamely gettólakó egyéni jelentéstartalmat tulajdonít ezeknek a fogalmaknak, de az ismereteinek jelentős része mégis a közösség tagjaival való interakció során alakul és stabilizálódik, ami a közös jelentéstartalmakra épül. A főáram és a gettó specifikus kulturális itemek egyidejűleg vannak jelen a gettóban, azon okból kifolyólag, hogy sok mindennek nincs megfelelő alternatívája. Így a kulturális repertoár széles skálán mozog. A különböző kultúrákból való részesedés segíti a más életstílussal rendelkező emberek közötti társadalmi kapcsolat létrejöttét. Az általános nézet szerint a főáram kultúrája mindig az életvitel egyik kívánatos formájaként jelenik meg. Sokan úgy vélik, hogy a feketéknek az lenne a legjobb, ha asszimilálnának. A kulturális nacionalizmus hívei épp ez ellen harcolnak. A problémát az okozza, hogy a feketék nem egy csoportként lépnek be a főáramba, hanem egyenként szivárognak be, míg legtöbbjük a gettóban marad.

A szerző szerint meg kell maradnunk a dinamikus kultúrafogalomnál, ami sok, a gettóra jellemző viselkedésmódot makrostrukturális terminussal magyaráz, így a társadalom strukturájában bekövetkezett változás elősegítheti azon tényezők felszámolását melyek a szegénységet okozzák, és végső soron magának a szegénység kultúrájának a felszámolásához vezethet.

KÖNYVÉSZET

Gans, Herbert J. (1967) „Poverty and Culture: Some Basic Questions About Methods of Studying Life-Styles of the Poor.” *Mimeographed, International Seminar on Poverty*. University of Essex

Hannertz, Ulf (1969) *Soul side inquiries into Ghetto Culture and Community*. Columbia UP.

Jencks, Christopher, Peterson, Paul E. (szerk.) (1991) *The Urban Underclass*. Washington D.C.: The Brookings Institution

Kriesberg, Louis (1963) „The Relationship between Socio-

economic Rank and Behaviour.” *Social Problems* 10: 334-353

Lewis, Oscar (1959) *Five Families*. New York: Basic Books.

Miller, Walter B. (1958) „Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency.” *Journal of Social Issues* 14 pp. 5-19.

Miller, Walter B. (1959) „Implications of Urban Lower-Class Culture for Social Work.” *Social Service Review* 33 pp. 219-236.

Magnet, Myron (1993) *The Dream and the Nightmare*. New York: Quill William Morrow

Katz, Michael (1999): A „kirekesztettek”. *Budapest Negyed* 4.